

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1946

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"

39 — ΤΣΟΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ὁ 19ος αἰὼν εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ γονιμώτερος αἰὼν τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἡ κλασσικὴ φιλολογία ὀλοκληρῶνεται εἰς ὅλας τὰς ἐπιμέρους μαθήσεις τῆς: κριτικὴν, ἐρμηνευτικὴν, μετρικὴν, παλαιογραφίαν, παπυρολογίαν. Διὰ τοῦ Wilamowitz ἰδίᾳ, ὁ ὁποῖος κεῖται εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξύ 19ου καὶ 20οῦ αἰῶνος, ἡ ἐπιστῆμη μας τοποθετεῖται στερεὰ καὶ ἀνετα μέσα εἰς τὸ σύστημα τῶν ἀρχαιογνωστικῶν ἐπιστημῶν, ἀκριβέστερον τὸ φιλολογικὸν πεδῖον εὐρύνεται καὶ σχεδὸν ταυτίζεται μετὰ τὸ ἀρχαιογνωστικὸν καθόλου.

Ἡ φιλολογικὴ ἔρευνα ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ ἐπικρατοῦν θετικιστικὸν πνεῦμα τοῦ 19ου αἰῶνος, διαμορφώνει ἀκριβεῖς μεθόδους παρατηρήσεως, συλλογῆς, ἐξακριβώσεως, ταξινομήσεως, συγκρίσεως κλπ., ἀμιλλωμένη εἰς ἀκρίβειαν μετὰ τὰς θετικὰς - φυσικὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι ἀκμάζουν κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα. Ἡ γνησιότης καὶ ἡ χρονολόγησις τῶν παραδομένων ἔργων τῆς ἀρχαιότητος ὑποβάλλεται εἰς αὐστηρότατον ἔλεγχον μετὰ θετικιστικὰς κατὰ τὸ πλεῖστον μεθόδους, ὡς, λ.χ. ἡ ἀπὸ τὰς πλατωνικὰς σπουδὰς περισσότερον γνωστὴ μέθοδος τῆς γλωσσικῆς στατιστικῆς. Ἐρευνᾶται καὶ ἀνιχνεύεται ἡ ἱστορία τῆς γενέσεως ἐκάστου ἔργου π.χ. τῆς ξυγγραφῆς τοῦ Θουκυδίδου, τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν καὶ πλείστων ἄλλων ἔργων.

Τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς ἀπληκρῶν ἐρεῦνης, ἀναπτυχθέν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ἐσυνεχίσθη καὶ κατὰ τὸν αἰῶνά μας. Καὶ οἱ συνεχισταὶ τοῦ θετικιστικοῦ φιλολογικοῦ πνεύματος δὲν θὰ ἐκλείψουν καὶ βραδύτερον. Πολλοὶ ἐκ τῶν ζώντων κατὰ τὸν 20όν αἰῶνα φιλόλογων ἀνήκουν πνευματικῶς εἰς τὸν παρέλθοντα αἰῶνα, κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὴν φιλολογικὴν νοοτροπίαν τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ φιλολογικὸς τύπος τοῦ 19ου αἰῶνος, ὁ ἐκπροσωπῶν τὴν ἀκριβῆ παρατήρησιν καὶ ζήτησιν τῆς λεπτομερείας, ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον νὰ ὑφίσταται. Ἀλλὰ ὡς ἴδωμεν, ἂν ἔπρεπεν ὁ τύπος αὐτὸς νὰ διατηρηθῆ καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ἢ ἂν εἶχεν ἀνάγκην ἀνανεώσεως καὶ πῶς ἐπεζητήθη ἢ ἀνανένωσις τοῦ κατὰ τὸν αἰῶνα μας.

Τὰ δύο γνωρίσματα τῆς κλασσικῆς φιλολογίας τοῦ 19ου αἰῶνος: τὸ θετικιστικὸν πνεῦμα τις ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ μεγάλη διαπλάτυνσις καὶ σχεδὸν ἡ ταύτισις αὐτῆς μετὰ τὴν ὅλην ἀρχαιογνωσίαν, ἡ ἐπέκτασις τῆς δηλαδὴ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ κλασσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀρχαίου βίου, γνωρίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλονται πολλὰ καὶ μεγάλα φιλολογικὰ ἐπιτεύγματα, ἐνέκλειον μέσα των καὶ ἀνὰ ἓνα κίνδυνον διὰ τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν.

Καὶ πρῶτον ὡς πρὸς τὸ θετικιστικὸν πνεῦμα θὰ εἶχε κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ τὰ ἐξῆς: Τοῦτο μᾶς ἔδωκεν ὀχι ὀλίγα. Ὡς πρὸς τὴν παρατηρητικότητα, ἐδίδασκε τὴν ἀκρίβειαν ἐν παντί, τὴν δυσπιστίαν πρὸς τὰς οἰασδῆποτε φύσεως πηγὰς τῆς φιλολογικῆς γνώσεως, ἀπῆτησε τὸν αὐστηρόν ἔλεγχον τῶν πάσης φύσεως (γραμματικῆς, ἱστορικῆς, ἀρχαιολογικῆς) δεδομένων, πρὸ παντὸς ἐζήτησε πραγματικὰ, οὐσιαστικὰ φιλολογικὰ στοιχεῖα, διὰ νὰ θεμελιώσῃ, μετὰ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν συσχέτισίν των, τὰ φιλολογικὰ πορίσματα, ἀπῆτησε, σύμφωνα μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν παλαιότερων μεγάλων φιλόλογων, ἰδίως τῶν Ἀγγλων, ἀκριβῆ γνώσιν τῆς γλώσσης ὡς βασικὴν προϋπόθεσιν πάσης φιλολογίας.

Τὸ θετικιστικὸν φιλολογικὸν πνεῦμα, βαῖνον ἐπαγωγικῶς, ὅπως καὶ αἱ θετικαὶ ἐπιστήμαι, ἐστράφη κατ' ἀρχὴν πρὸς τὴν αὐτηρὰν ἐξακρίβωσιν τῶν ἐπιμέρους, τῶν λεπτομερειῶν τῆς φιλολογικῆς γνώσεως. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ, ὅτι ὁ φιλολογικὸς θετικισμὸς προήγαγε σοβαρῶς πλείστας ἐκδηλώσεις τῆς φιλολογικῆς δραστηριότητος. Ἡ ἀνάγνωσις καὶ ἀντιβολὴ χειρογράφων, ἡ ἐκδοτικὴ τεχνικὴ, ἡ συλλογὴ καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν πραγματικῶν καὶ ἱστορικῶν δεδομένων (Realien) τῆς φιλολογικῆς ἐρμηνείας, ἡ συλλογὴ καὶ ἡ συστηματικὴ κατάταξις καὶ ἐν τινὶ μέτρῳ καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν γλωσσικῶν φαινομένων, ἡ συλλογὴ καὶ κριτικὴ ἔκδοσις τῶν ἀποσπασμάτων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, αἱ πάσης φύσεως ἀποθησαυριστικαὶ ἐργασίαι, ὁ ἔλεγχος τῆς γνησιότητος, ἡ χρονολόγησις καὶ πλείστα ἄλλα φι-

λογοικὰ ἔργα, διὰ νὰ ἀχθοῦν εἰς αἴσιον πέρας ἀπαιτοῦν κατ' ἀρχὴν παρατηρητικότητα, ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν, ἐπιμέλειαν μελίσεως, ἀκρίβειαν οἰοεὶ φαρμακευτικοῦ ζυγοῦ, «χύσιμο ματιῶν». Ἡ ἀφ' ὕψιλου θέα τῶν πραγμάτων, αἱ αἰσθητικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ ἐρμηνευτικαὶ πτήσεις, δὲν σώζουσι ἐδῶ. Καὶ ἔως ἐδῶ εἶναι ἀναμφισβητήτως ἀπαραίτητον καὶ ἀναντικατάστατον τὸ θετικιστικὸν πνεῦμα. Πρέπει ὁμῶς νὰ σταματήσωμεν ἐδῶ; Ἀπὸ τοῦ σημείου ἀκριβῶς τούτου ἀρχίζει ἡ σκιερὰ πλευρὰ τοῦ φιλολογικοῦ θετικισμοῦ.

Οἱ μεγάλοι φιλόλογοι εἶναι μεγάλοι, οἷονδῆποτε πνεῦμα καὶ ἂν τοὺς διέπη, ἀκόμη καὶ τὸ στενῶς γραμματικὸν - γλωσσικὸν καὶ τὸ θετικιστικόν. Ἡ θετικιστικὴ ὁμῶς φιλολογία, ὅταν εὐρεθῆ εἰς τὰ χέρια μετρίων φιλολόγων, καταντᾷ μίᾳ ὀλωσδιόλου μηχανικῇ ἀσχολίᾳ, ποῦ χάνεται εἰς τὴν μικρολεπτομέρειαν, ἀποτελεματώνεται «στάρῃ», ἀνίκανος νὰ προχωρήσῃ πέραν τῆς λεπτομερείας εἰς τὴν θεώρησιν τοῦ γενικοῦ καὶ τοῦ συνόλου. Ἡ φιλολογία ἔτσι, ἀκόμη καὶ εἰς λόγον ὀρθῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἐπαγωγικῆς μεθόδου, — ἀσχέτως πρὸς τὸ ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἐλάχιστα σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν τῆς φιλολογίας ὡς πνευματικῆς ἐπιστῆμης — ὕστερεῖ τῶν θετικῶν - φυσικῶν ἐπιστημῶν, παρὰ τῶν ὁποίων ἐδανείσθη τὴν ἐπαγωγὴν, κατὰ τοῦτο: ὅτι δηλαδὴ αἱ μὲν φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, μετὰ τὴν παρατήρησιν τῶν ἐπὶ μέρους φυσικῶν φαινομένων, προχωροῦν εἰς τὸ καθόλου, εἰς τὴν πρὸς τὴν φύσιν τῶν σύμφωνον γενίκευσιν, δηλαδὴ τὸν φυσικὸν νόμον, ἢ ῥηχὴ ὁμῶς θετικιστικὴ φιλολογία σταματᾷ εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τοῦ ἐπὶ μέρους, δὲν προχωρεῖ πέραν τῆς λεπτομερείας εἰς τὴν πρὸς τὴν φύσιν τῆς φιλολογίας σύμφωνον γενίκευσιν, τὴν θεώρησιν, κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ καθόλου καὶ τοῦ γενικοῦ, ἐνὸς ἔργου δηλαδὴ ἢ μιᾶς λογοτεχνικῆς προσωπικότητος.

Ἄλλ' ἐδῶ πρέπει νὰ τεθῆ τὸ βασικὸν ἐρώτημα: μίᾳ τοιαύτῃ φιλολογίᾳ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ ὑποκείμενόν της, τὴν φύσιν της, τοὺς ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς της καὶ τὴν ἀνθρωπιστικὴν λειτουργίαν της;

Ἀφότου ἡ θεωρία τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν κατέστησε συνειδητὴν τὴν ἰδιαιτέραν φύσιν τῶν πνευματικῶν φαινομένων καὶ τὴν διάκρισιν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τὰς θετικὰς - φυσικὰς ἐπιστῆμας, ἤρχισε καὶ ἡ κλασικὴ φιλολογία νὰ ἀποκτᾷ συνειδησιν τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου της καὶ τοῦ χαρακτήρος της ὡς πνευματικῆς ἐπιστῆμης, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνευματοκρατικοῦ ρεύματος τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20ου ἤρχισε νὰ γεννᾶται μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῆς φιλολογίας ἢ ἀντίδρασις κατὰ τῆς στατιστικοποιήσεως καὶ μηχανοποιήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἔτεινε νὰ ἐκτραπῆ ὁ φιλολογι-

κὸς θετικισμὸς, καὶ νὰ ἐκδηλώνεται ὁ πόθος πρὸς ἀνανέωσιν καὶ ἀναβάπτισμα τῆς ἐπιστῆμης μας μέσα εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν νέων πνευματοκρατικῶν ναμάτων. Τὸ φιλολογικὸν κλίμα, ποῦ ἔτεινε πρὸς τὴν μοιραίαν ἀποξήρανσιν, ἐχρειάζετο μίαν νέαν δροσερὰν καὶ ζωογόνον πνοήν. Ἀπὸ τὴν νοσταλγίαν αὐτὴν προήλθε κατὰ πρῶτον λόγον ὁ Werner Jaeger καὶ ἡ σχολὴ του καὶ ἐν γένει ἡ σύγχρονος φιλολογικὴ ἐπιστῆμη.

* *

Ἄλλὰ διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ χαρακτήρος τῆς συγχρόνου φιλολογίας πρέπει νὰ ἐξετασθῆ καὶ ἡ δευτέρα ἀφετηρία της, ἢ ἀντίδρασις της δηλ. κατὰ τῆς μεγάλης ἐπεκτάσεως τοῦ πεδίου τῆς φιλολογίας πρὸς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ κλασικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀρχαίου βίου, ἢ ἀντίδρασις κατὰ τῶν φυγοκέντρων δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἀπειργάζοντο τὴν ταύτισιν τῆς κλασικῆς φιλολογίας μὲ τὴν καθόλου ἀρχαιογνωσίαν.

Ἡ ἐπέκτασις τοῦ φιλολογικοῦ πεδίου πρὸς ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς περιοχὰς, ἢ ὁποῖα, προπαρασκευασθεῖσα ἀπὸ τοὺς Γάλλους πολυῖστορας, ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τοῦ Wolf, ἀποκορυφοῦται εἰς τὸν Boeckh καὶ συνεχίζεται ἔπειτα μὲ νέαν ἔντασιν ὑπὸ τοῦ Wilamowitz («φιλολογικὴ ἱστορία» τῆς ἀρχαιότητος), ἦτο μίᾳ νίκη τοῦ φιλολογικοῦ ρεαλισμοῦ εἰς τὴν πάλιν του μὲ τὸν φιλολογικὸν φορμαλισμὸν καὶ προήλθε τόσον ἀπὸ τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς στενῶς γλωσσικῆς - γραμματικῆς ἀντιλήψεως τῆς φιλολογίας, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς πραγματολογικῆς ἐρμηνείας τῶν κειμένων καὶ τῆς ἀμοιβαίας διαφωτίσεως φιλολογίας καὶ ἱστορίας, ὡς καὶ φιλολογίας καὶ ἀρχαιολογίας. Ἀπὸ τὴν εὐρυνσιν αὐτὴν τοῦ φιλολογικοῦ πεδίου ἀσφαλῶς ὠφελήθη πολὺ ἡ φιλολογικὴ ἐρμηνεία, ἰδίως ἡ παράλληλος καὶ συγκριτικὴ ἐρμηνεία μνημείων τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης, προϊόντων τοῦ αὐτοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχουσυνθέσεως τῆς αὐτῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, καὶ πλεῖστα ζητήματα διεφώτισε, ποῦ ἔμενον πρότερον σκοτεινὰ μὲ τὰς μονομερεῖς ἐρμηνείας (δηλ. τὰς μόνον φιλολογικὰς ἢ μόνον ἱστορικὰς ἢ μόνον ἀρχαιολογικὰς), καὶ γενικώτερα ἐπλάτυνε πολὺ τὸν φιλολογικὸν ὀρίζοντα.

Πόσοι ὁμῶς φιλόλογοι ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν τὴν τεραστίαν φιλολογικὴν, ἱστορικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν μάθησιν ἐνὸς Boeckh ἢ ἐνὸς Wilamowitz; Ἐλάχιστοι. Ἡ πλειονότης τῶν φιλολόγων ἔπιπτε θῦμα τοῦ φιλολογικοῦ ρεαλισμοῦ. Ἐτσι λ. χ. τὰ μεγάλα λογοτεχνικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἕνας Ὁμηρος, ἕνας Θουκυδίδης, ἕνας Πλάτων, κατήντησε νὰ ἐρευνῶνται καὶ μελετῶνται ὄχι χάριν τῆς καλλιτεχνικῆς - πνευματικῆς ὑπεριστορικῆς καὶ πανανθρωπίνης ἀξίας των, ἀλλὰ χάριν τῶν πραγματολογικῶν καὶ ἱστορικῶν ἢ ἀρχαιολογικῶν

στοιχείων, ποὺ ἐγκλείουν. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ φιλολογικὸς θετικισμὸς ἐτοποθέτει τὰ κλασσικὰ ἔργα ἐπὶ τῆς ἀνατομικῆς τραπέζης, διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ διάφορα στρώματα τῆς γενέσεώς των, συντάξῃ στατιστικὰς τῆς συχνότητος τῶν διαφόρων μορίων καὶ ἄλλων γλωσσικῶν στοιχείων, χωρίσῃ τὰ γνήσια ἀπὸ τὰ παρέμβλητα καὶ νόθα μέρη. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ φιλολογικὸς ρεαλισμὸς ἀνέσκαπτε τὰ κείμενα πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ καὶ ἀπόκτησιν πραγματολογικῆς σοφίας (Realienkunde). Ὅτι ἀπέμενε, τὸ ἀπετελείωνεν ὁ φιλολογικὸς φορμαλισμὸς, ὁ ὁποῖος, ἀντὶ νὰ ἐρμηνεύῃ τὰ κείμενα, τὰ ἔβλεπε καὶ τὰ ἐχειρίζετο, ὡσάν ἦσαν γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ γυμνάσματα ἢ στενῶς γλωσσικὰ μνημεῖα, ἀπλῶς ἔργα μορφῆς.

Δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι καὶ ὁ θετικισμὸς καὶ ὁ φορμαλισμὸς καὶ ὁ ρεαλισμὸς, ὡς τάσεις φιλολογικαί, ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν τὰς φιλολογικὰς ἐπιτυχίας των. Πότε ὅμως; Ὅταν εἶναι δημιουργικοὶ καὶ δὲν ἀξιοῦν ἀποκλειστικότητα.

Δυστυχῶς, τὰ πάσης φύσεως ρεύματα, φιλολογικὰ, φιλοσοφικὰ, καλλιτεχνικὰ, πολιτικὰ κλπ., ἐνῶ δὲν παρασύρουν εἰς ὑπερβολὰς τοὺς μεγάλους, — αὐτοὶ ἄλλως τε εἶναι καὶ οἱ δημιουργοὶ των — τοὺς πολλοὺς, τοὺς μικροὺς καὶ ἀδυνάτους, τοὺς παρασύρουν καὶ ἔτσι ἀπὸ τὸν δημιουργικόν, ρηξικέλευθον καὶ ζωντανόν θετικισμὸν, φορμαλισμὸν καὶ ρεαλισμὸν, καταντῶμεν εἰς τὰς ἀφελεῖς, ἐπιπολαίας καὶ ἀγόνους μορφὰς τῶν τάσεων αὐτῶν. Μικροὶ φιλόλογοι, εἴτε φορμαλισταί, εἴτε ρεαλισταί, εἴτε θετικισταί, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἀπολαύσουν καὶ νὰ χαροῦν αὐτοὶ πρῶτοι τὰ ἔργα τῶν μεγάλων καὶ πῶς νὰ μεταδώσουν εἰς τοὺς ἄλλους διὰ τῆς ἐρμηνείας τὸ φιλολογικόν των βίωμα; Πῶς νὰ φανῇ ἔτσι ἡ ὁμορφιά καὶ ἡ μεγάλη μορφωτικὴ καὶ ἀνθρωπιστικὴ σημασία τῶν κλασσικῶν ἔργων;

Ἴδου ἡ πολύτιμος φιλολογικὴ ὑπηρεσία τοῦ Jaeger εἰς τὸν σύγχρονον πνευματικόν πολιτισμὸν: Ἐπεδίωξε νὰ προσδώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸν πρὸς ἀπονέκρωσιν βαίνοντα χουμανισμὸν, νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ βαθύτερον ἀνθρωπιστικόν νόημα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, νὰ διατρανώσῃ τὴν σημασίαν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν πνευματικὴν ζωὴν. Ἐντεῦθεν προῆλθεν ἡ κίνησις τοῦ συγχρόνου κλασσικισμοῦ ἢ «τρίτου χουμανισμοῦ».

* *

Γενικώτερον περὶ τῆς συγχρόνου φιλολογικῆς ἐπιστῆμης ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

Εἰς τὴν μεθοδολογικὴν κοίτην τῆς συγ-

χρόνου κλασσικῆς φιλολογίας ἔχουν διοχετευθῆ ὅλα τὰ ρεύματα τῆς φιλολογικῆς ἐπιστημονικῆς παραδόσεως. Ἀντιπροσωπεύονται τόσον ὁ φορμαλισμὸς, ὅσον καὶ ὁ ρεαλισμὸς, τόσον τὸ θετικιστικόν ὅσον καὶ τὸ πνευματοκρατικόν ρεῦμα. Ἄλλ' ἢ κυριαρχοῦσα τάσις, ἢ δίδουσα τὸν τόνον εἰς τὴν σύγχρονον φιλολογικὴν δραστηριότητα, εἶναι ἡ πνευματοκρατικὴ, τρανὸν δὲ δεῖγμα τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ πνευματοκρατικοῦ ρεύματος εἰς τὴν σύγχρονον φιλολογικὴν καὶ πνευματικὴν καθόλου ζωὴν εἶναι ἡ ἀναγέννησις τῶν πλατωνικῶν σπουδῶν κατὰ τὸν αἰῶνά μας, ἢ συμβολίζουσα τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸν ἀρχηγέτην τῆς πνευματοκρατίας Πλάτωνα.

Ὑπὸ τὴν ζωογόνον πνοὴν τῆς πνευματοκρατικῆς ἀντιλήψεως τῆς φιλολογίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ φορμαλισμὸς καὶ ὁ ρεαλισμὸς ἐσώθησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς τυπικοποιήσεως καὶ τῆς μηχανοποιήσεως καὶ τοῦ ἐκφυλισμοῦ των εἰς ξηρὰν λεξιλογικὴν καὶ γραμματικὴν μάθησιν ἢ ἀνοργάνωτον πολυμάθειαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐγεφυρώθη ἡ μεταξὺ φορμαλισμοῦ καὶ ρεαλισμοῦ ἀντίθεσις μετὰ τὸ ὑπερκείμενον ἀμφοτέρων μεθοδολογικόν ἰδεῶδες τῆς φιλολογικῆς ἐρμηνείας, τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀνταποκρινόμενον καὶ προσῆκον εἰς τὴν φύσιν τῆς φιλολογίας ὡς πνευματικῆς ἐπιστῆμης.

Ἄς ἐξετάσωμεν ἀναλυτικώτερα τὰς μεθοδολογικὰς κατακτήσεις τῆς συγχρόνου φιλολογίας.

Καὶ πρῶτον τὴν φορμαλιστικὴν τῆς πλευρᾶν. Ὁ παλαιότερος φορμαλισμὸς τὴν φιλολογικὴν του δραστηριότητα περιώριζεν εἰς τὴν γλωσσικὴν μορφήν· τὰ λογοτεχνικὰ ἔργα ἔβλεπε μόνον ὡς γλωσσικὰ προϊόντα. Ἀσχέτως πρὸς τὴν μονομέρειαν αὐτὴν, τοῦ νὰ θεωροῦνται δηλαδὴ μνημεῖα τοῦ λόγου, ἀκόμη καὶ τὰ τοῦ ἐντέχνου λόγου, ὡς μορφή καὶ ὄχι ὡς συνυφῆ μορφῆς καὶ περιεχομένου, ὁ φορμαλισμὸς καὶ μάλιστα ὁ ἄγονος φορμαλισμὸς ἐστρέφετο ὄχι πρὸς τὴν καθόλου καλλιτεχνικὴν μορφήν τῶν μνημείων τοῦ λόγου, ἀλλὰ πρὸς τὴν γλωσσικὴν μόνον μορφήν. Ἀλλὰ καὶ τῆς γλωσσικῆς μορφῆς τῶν ἔργων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν κλασσικῶν ἔργων, ἐπρόσεχε μόνον τὴν λεξιλογικὴν-γραμματικὴν πλευράν.

Σήμερον, ὅπως εἶπα, ἡ φιλολογικὴ δραστηριότης δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς φορμαλιστικὴ· ἔχει ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ τὴν φορμαλιστικὴν τῆς πλευρᾶν. Ἄλλ' ἢ πλευρὰ αὐτὴ δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν λεξιλογικὴν, γραμματικὴν καὶ συντακτικὴν διασάφεισιν, ἀλλὰ προχωρεῖ εἰς γενικώτεραν γλωσσικὴν ἐρμηνείαν. Εἰς τοῦτο δὲ ἡ φιλολο-

1. Περὶ τῆς φιλολογικῆς κινήσεως τοῦ κύκλου τοῦ George (George-Kreis), ἡτις θέλει νὰ ἐμφανισθῇ ὡς «ὑπερφιλολογικὴ» *weiciza muona*, τῶν καλῶν ὠθήσεων καὶ τῶν ἐπικινδύνων τάσεων καὶ ροπῶν τῆς εἰς πολλοὺς ὁπαδοὺς ἢ μᾶλλον θύματα τῆς, (ὡς μοῦ δρθῆ εὐκαιρία νὰ γράψω εἰς ἄλλην μελέτην.

γική ἐρμηνεία βοηθεῖται τόσον ἀπὸ τὴν γλωσσολογίαν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τῆς γλώσσης. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ δὲν περατοῦται ἡ φορμαλιστικὴ πλευρὰ τῆς συγχρόνου φιλολογικῆς ἐρμηνείας. Προβαίνει εἰς καθολικότεραν θεώρησιν τῆς ὅλης καλλιτεχνικῆς μορφῆς τοῦ κλασσικοῦ ἔργου, τὸ βλέπει ὡς ἱστορικὴν καὶ ὑπερῆστορικὴν ἔκφρασιν τῆς ιδέας τοῦ καλοῦ, ἀνάγεται εἰς αἰσθητικὴν ἐρμηνείαν τοῦ καλλιτεχνήματος. Κατὰ ταῦτα εἶναι προφανὴς ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ παλαιότερου στενῶς λεξιλογικοῦ-γραμματικοῦ φορμαλισμοῦ καὶ τοῦ συγχρόνου φιλολογικοῦ φορμαλισμοῦ, ὁ ὁποῖος, ἐπαναλαμβάνω, δὲν καλύπτει ὅλον τὸ πλάτος τῆς φιλολογικῆς δραστηριότητος, ἀλλὰ μόνον μίαν πλευρὰν τῆς.

Προχωρῶ εἰς τὴν ρεαλιστικὴν πλευρὰν τῆς συγχρόνου φιλολογίας. Ὁ παλαιότερος ρεαλισμὸς προήλθεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ ἀντίδρασιν πρὸς τὴν στενῶς γραμματικὴν-γλωσσικὴν ἀντίληψιν τῆς φιλολογίας (Wort philologie), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐρεῦνης καὶ μελέτης τοῦ πραγματολογικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐν γένει περιεχομένου τῶν μνημείων τοῦ λόγου. Ὡς ὁ φορμαλισμὸς ἐστράφη πρὸς τὴν μορφήν, τὸ εἶδος, ἔτσι καὶ ὁ ρεαλισμὸς ἐστράφη πρὸς τὸ περιεχόμενον, τὴν ὕλην. Ὅλα τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου ἔχουν ἓνα συγκεκριμένον ἱστορικὸν περιεχόμενον. Τοῦτο τὸ συγκεκριμένον ἱστορικὸν—ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην ἔννοιαν—περιεχόμενον ἐζήτησε νὰ διαφωτίσῃ ὁ φιλολογικὸς ρεαλισμὸς, χρησιμοποιοῦν πρὸς τοῦτο ὅλα τὰ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἐπιστήμης ὑπάρχοντα πραγματικὰ στοιχεῖα, εἴτε γραμματειακὰ (παράλληλα χωρία, testimonia) εἴτε ἱστορικὰ εἴτε ἀρχαιολογικά. Γενικώτερον ὁ ρεαλισμὸς καὶ εἰς τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν, ὅπως καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἀρχαιογνωστικὰς ἐπιστήμας, ἐπέδωξε νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ ἐξακριβώσῃ ὅλα τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου βίου (ιδιωτικοῦ, δημοσίου, θρησκευτικοῦ, πνευματικοῦ—καλλιτεχνικοῦ, οἰκονομικοῦ), οἶονεὶ ἀναπαραστήσῃ τὸν ὅλον πνευματικὸν καὶ ὕλικὸν πολιτισμὸν τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων (Kulturkunde des Altertums).

Ἡ πραγματογνωσία αὐτὴ ἐσημείωσε μεγίστας ἐπιτυχίας, δι' ἃς ἀπητήθησαν τεράστια ἀποθέματα ὑπομονῆς, ἀκριβείας, παρατηρητικότητος, ἐπιμελείας, ἐργατικότητος. Τὸ θετικιστικὸν πνεῦμα τοῦ 19ου αἰ. ἔσχεν ἐπὶ τοῦ ἀρχαιογνωστικοῦ πραγματολογικοῦ πεδίου τὰς γονιμωτέρας ἐκδηλώσεις του, ἐπέδειξε δὲ πολλὰ καὶ ἀναμφιβόλως σπουδαιότατα ἐπιτεύγματα.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου ἐν γένει, τὰ γραμματειακὰ καθόλου μνημεῖα, ἡ ἐξαντλητικὴ πραγματολογικὴ ἐρμηνεία καὶ ἀναγκαῖα εἶναι καὶ διαφωτιστικὴ καὶ ἐπαρκής. Ὅταν ὅμως πρόκειται εἰδικώτερον περὶ τῶν μνημείων τοῦ ἐν τέχνῳ λόγου, τῶν λογοτεχνικῶν μνη-

μείων, καὶ δὴ τῶν κλασσικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων, ὁ διαφωτισμὸς τοῦ συγκεκριμένου ἱστορικοῦ, πραγματικοῦ περιεχομένου τῶν χρειάζεται βέβαια, δὲν εἶναι ὅμως ἐπαρκής. Ἡ πραγματολογικὴ ἐρμηνεία τῶν κλασσικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων εἶναι προεργασία, προϋπόθεσις τοῦ ἐρμηνευτικοῦ ἔργου, ποῦ ἀσκεῖ ἡ φιλολογία ὡς πνευματικὴ ἐπιστήμη.

Διότι ἡ φιλολογικὴ ἐρμηνεία δὲν ἀποσκοπεῖ κυρίως εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ συγκεκριμένου περιεχομένου τῶν κλασσικῶν ἔργων, ἀλλὰ εἰς τὴν συνειδητοποίησιν καὶ βίωσιν τῶν κλασσικῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀξιών, ποῦ εἶναι ἐνσαρκωμένα εἰς τὰ κλασσικὰ ἔργα. Δὲν κατατείνει τελικῶς ὁ φιλόλογος εἰς τὴν ἱστορικὴν γνῶσιν τοῦ κλασσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀρχαίου βίου οὐδὲ εἰς ὀλοκληρωμένην ἱστορικὴν ἀπεικόνισιν τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων—ἡ συγγραφὴ ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι τοῦ ἱστορικοῦ, ὄχι τοῦ φιλόλογου, ἔργον. Τούτου ἀκριβῶς τοῦ ἱστορισμοῦ τὸν κίνδυνον συνεπάγεται ἡ μεγάλη ἐπέκτασις τοῦ φιλολογικοῦ πεδίου εἰς ἀρχαιογνωστικὰς περιοχάς, κειμένας ἔξω τῆς γραμματειακῆς καὶ δὴ τῆς λογοτεχνικῆς.

Ἄν κοινὸν ὑποκείμενον τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, ἀρχαίας ἱστορίας (καὶ κλασσικῆς ἀρχαιολογίας, εἶναι ὁ κόσμος τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, τοῦ φιλόλογου ἱερώτατον καὶ κύριον ἔργον εἶναι ἡ συνεχῆς καὶ ἀδιάλειπτος ἀναστροφή μὲ τὰ κείμενα καὶ ἰδίως μὲ τὰ κλασσικὰ κείμενα. Διὰ τοῦτο αἱ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀρχαιομάθειαν ἔξοδοι τοῦ φιλόλογου ἀπὸ τὰ ἄδυστα τοῦ φιλολογικοῦ του ναοῦ γίνονται, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ γοργῆ καὶ περισσώτερον εὐλαβῆς ἢ ἐπάνοδος εἰς τὸν ναόν. Ἐκεῖ ζῆ καὶ κινεῖται ὁ διὰ τοὺς πολλοὺς μυστικός, ἀλλὰ διὰ τὸν φιλόλογον γνῶριμος κόσμος τοῦ κλασσικοῦ! Ἐκεῖθεν ὁ φιλόλογος, ὑποφῆτης τοῦ κόσμου τούτου, εἰς τοὺς ὁμοθενεῖς καὶ τοὺς συνανθρώπους του, ἐρμηνεύει τὸ ὑπερῆστορικὸν του περιεχόμενον. Διακηρύσσει τὸ Μέγα, ἐνθουσιάζει μὲ τὸ Ὁραῖον, φρονηματίζει μὲ τὸ Αἰώνιον! Ἐδῶ δὲ ἴσα-ἴσα φαίνεται ὁ παιδευτικὸς τῶν ἀνθρώπων, ὁ χουμανιστικὸς χαρακτήρ τῆς ἐπιστήμης μας, ὅτι δηλαδὴ ἐρμηνεύει τὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν ὄχι χάριν τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀπεικονίσεως ἢ μιμήσεως του, ἀλλὰ χάριν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, ἕσαιε διακονοῦσα εἰς τὴν Ζωὴν καὶ τὸν Ἄνθρωπον!

Ἄλλος λοιπὸν εἶναι ὁ παλαιότερος καὶ δὴ ὁ στατικὸς καὶ ἀνθρωπιστικῶς ἄγονος ρεαλισμὸς τῆς ἀπεικονίσεως, ἀναπαραστάσεως ἢ μιμήσεως τοῦ κλασσικοῦ κόσμου καὶ ἄλλος ὁ σύγχρονος ἐντελεχειακὸς ρεαλισμὸς, ὁ ὁποῖος διὰ μέσου τοῦ κλασσικοῦ κατατείνει εἰς τὸ αἰώνιως ἀνθρώπινον. Ἄλλος ὁ ρεαλισμὸς τῆς γνώσεως νεκρῶν ἀξιών

καὶ ἄλλος ὁ ρεαλισμὸς τῆς ἀναβιώσεως καὶ συνειδητοποιήσεως τῶν παλαιῶν ἀξιῶν πρὸς δημιουργίαν νέων. Τὸ θετικιστικὸν πνεῦμα βοηθεῖ εἰς τὴν ἀπλὴν ἀρχαιογνωστικὴν - φιλολογικὴν γνῶσιν, ἢ πνευματοκρατικὴ ἀντίληψις ὠδήγησε τὴν φιλολογίαν εἰς βαθεῖαν καὶ συνειδητὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ καὶ δυναμικοῦ χαρακτήρος της.

* *

Ἡ πνευματοκρατικὴ ἀντίληψις τῆς φιλολογίας ἀνήγαγε τὴν φιλολογικὴν ἑρμηνείαν (Interpretatio) εἰς θεμελιώδη μεθοδολογικὴν ἀρχὴν τῆς φιλολογίας καὶ διὰ ταύτης ἦρε τὴν μεταξὺ φορμαλισμοῦ καὶ ρεαλισμοῦ ἀντίθεσιν.

Ἡ σύγχρονος φιλολογικὴ ἑρμηνεία δὲν χωρίζει τὴν μορφήν ἀπὸ τὸ περιεχόμενον, τὴν ὕλην ἀπὸ τὸ εἶδος. Τὸ λογοτεχνικὸν ἔργον θεωρεῖ ὡς ἐνιαίαν πνευματικὴν - καλλιτεχνικὴν ὁλότητα, ὡς ἀδιάσπαστον καὶ ἀκατάλυτον συζυγίαν καὶ συνυφὴν ὕλης καὶ εἶδους. Διὰ τοῦτο ὁ ἑρμηνεύων φιλόλογος δὲν προσέχει διαδοχικῶς πρῶτον εἰς τὴν μορφήν καὶ ἔπειτα εἰς τὸ περιεχόμενον, δὲν κατατέμνει τὸ ἑρμηνευόμενον ἔργον οὐδὲ τὸ ἀναλύει εἰς τὰ στοιχεῖά του, εἰμὴ μόνον πρὸς στιγμὴν καὶ πρὸς κατανοοῦσαν καὶ ἀξιολογοῦσαν ἀνασύνθεσιν του, δὲν ἀπομονώνει τὸ γράμμα ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὰνάπαλιν, διότι ἔτσι διασπᾶ τὴν ὀργανικὴν ἐνότητα τοῦ ἔργου, τοῦ ἀφαιρεῖ ἔτσι τὴν ζωὴν. Ἀλλὰ τοῦ ἑρμηνευτοῦ φιλόλογου ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι νὰ ἀφαιρέσῃ, ἀλλὰ νὰ δώσῃ ζωὴν, νὰ ξαναζωντανέψῃ ἴσα-ἴσα δημιουργήματα καὶ δημιουργοὺς, νὰ ἐκμηδενίσῃ μὲ τὴν παρέμβασίν του τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, ποὺ χωρίζει τὴν δημιουργίαν ἀπὸ τὴν κατανόησίν της, τὸν Πλάτωνα ἀπὸ τὸν σημερινὸν ἀναγνώστην του, τὸν Αἰσχύλον ἀπὸ τὸν σημερινὸν θαυμαστήν του! Ὅπως ὁ λογοτέχνης δημιουργεῖ, ἔτσι καὶ ὁ φιλόλογος ἀναδημιουργεῖ, ἀποδίδει μὲ τὴν ἑρμηνείαν εἰς τὸ λογοτέχνημα τὴν ζωὴν, ποὺ εἶχε κατὰ τὴν ὥραν τῆς πνευματικῆς κηρύσεως.

Δι' αὐτὴν τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς, τὴν ὁποῖαν ὁ φιλόλογος ἐμφυσᾷ εἰς τὰ ἑρμηνευόμενα ἔργα, ὡς ἄλλοτε ὁ Πλάστης εἰς τὸν χοῖκόν πρωτόπλαστον, δι' αὐτὴν τὴν συνθετικὴν καὶ ἀξιολογοῦσαν κατανόησιν δημιουργῶν καὶ δημιουργημάτων τοῦ λόγου καὶ τοῦ πνεύματος, δὲν ἀρκεῖ ἢ καθόλου ἀρχαιομάθεια, ὅσονδῆποτε ἀνεξάντλητος καὶ ἂν εἶναι, οὔτε ἡ ψυχρὰ καὶ πεζὴ δραστηριότης τῆς νοήσεως. Χρειάζεται ἀγάπη πρὸς τὸ ἑρμηνευόμενον (φιλολογία!), ψυχὴ φιλολογικὴ¹ παλλομένη ἀπὸ φρόνημα ὑψηλόν, δύ-

ναμις οἶονεὶ μαγικὴ (ἑρμηνεία - Ἑρμῆς ὁ τρισμέγιστος), διαισθητικὴ ἰκανότης πρὸς εἰσδυσιν εἰς ψυχικὰς καταστάσεις ξένας, χρονικῶς καὶ τοπικῶς ἀφισταμένας ἀπὸ τοῦ ἑρμηνευτοῦ, φαντασία ἰσχυρὰ, δυναμένη νὰ συμπληρῶνῃ τὰ κενὰ τῆς παραδόσεως ὑπὸ τὸν ἐλέγχοντα χαλινὸν τοῦ λόγου, πίστις πρὸς τὸν Ἄνθρωπον, μέριμνα ἀσίγητος διὰ τὴν μὀρφωσιν του καὶ τὰς τύχας του!

Τοιαύτη περίπου εἶναι εἰς ἀμυδρὰν σκιαγραφίαν ἢ εἰκῶν τῆς συγχρόνου κλασικῆς φιλολογίας καὶ τὸ ἑρμηνευτικὸν ἰδεῶδες, τοῦ ὁποῖου στοχάζεται ὁ σύγχρονος φιλόλογος. Δὲν λησμονεῖ ὁ σύγχρονος φιλόλογος, ὅτι ἡ ἐπέκτασις τοῦ φιλολογικοῦ πεδίου πρὸς ἀρχαιογνωστικὰς ἢ καὶ φιλοσοφικὰς περιοχὰς δὲν σημαίνει ὑποταγὴν τοῦ ἑρμηνευτικοῦ ἔργου εἰς τὸ ἀρχαιογνωστικόν, ἀλλὰ ἔνταξιν τῆς ἑρμηνείας εἰς ἀνετώτερα φιλοσοφικὰ καὶ ἀρχαιογνωστικὰ πλαίσια. Ὁ φιλολογικὸς ἱστορισμὸς, ὁ ὁποῖος τὸ πολὺ - πολὺ φθάνει μέχρι τῆς συγγραφῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας (γραμματολογίας), ἱστορίας τῶν κειμένων καὶ ἱστορίας τῆς φιλολογικῆς ψυχῆς. Δι' αὐτὴν «ἐν ἀρχῇ ἦν» τὸ κείμενον καὶ δὴ τὸ κλασσικὸν κείμενον.

Εἰς τὴν ἀπὸ τῆς φιλολογικῆς ταύτης «ἀρχῆς» ἀπομάκρυνσιν καὶ τὴν διαρκῆ εἰς αὐτὴν ἐπάνοδον ἔγκειται ἡ μοῖρα καὶ ἡ τραγικότης παντὸς φιλόλογου. Ὅσον περισσότερον θελήσῃ ὁ φιλόλογος νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὰ κείμενα καὶ τοὺς ἀγαπημένους του ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, διὰ νὰ ἀναχθῇ εἰς γραμματειακὰς - μορφολογικὰς ἢ φιλοσοφικὰς ἱστορικῆς φύσεως γενικεύσεις καὶ ἐπισκοπήσεις τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ὅσον περισσότερον ἀπλωθῇ ὁ φιλόλογος ἀπὸ τῆς καθαρᾶς φιλολογίας πρὸς τὴν «φιλολογικὴν ἱστορίαν», τόσον περισσότερον αἰσθάνεται τὴν φιλολογικὴν του μετεωρίαν καὶ νοσταλγεί τὴν ἀνασύνθεσιν του μὲ πρωτότυπα καὶ δημιουργοὺς. Μὲ αὐτοὺς ἢ συνεχῆς καὶ ἀδιάλειπτος ἀναστροφή συγκρατεῖ τὸν φιλόλογον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν του ζωὴν. Διότι ἡ γνησίᾳ πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ δημιουργία τοῦ φιλόλογου, ἢ ἑρμηνεία, ἐκδηλώνεται, ὅταν λογοτέχνης καὶ φιλόλογος εὐρίσκωνται πανταχοῦ καὶ πάντοτε ἀπέναντι ἀλλήλων, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ψυχὴ πρὸς ψυχὴν. Ἄν οἱ φιλόσοφοι εἶναι κατὰ τὴν πλατωνικὴν ρῆσιν «τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονες», οἱ φιλόλογοι εἶναι κατ' ἐξοχὴν φιλοθεάμονες τῶν πνευματικῶν ἐκπροσώπων καὶ ἡγετῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, τῶν μεγάλων κλασσικῶν. Διὰ τοῦτο, οἶουσδῆποτε δρόμους καὶ ἂν ἀκολουθήσῃ ἢ φιλολογικὴ ζωὴ πρὸς ἐξωλογοτεχνικὰς ἢ μετακλασσικὰς πε-

1. Τὴν ψυχὴν αὐτὴν τοῦ φιλόλογου, δταν ὑπάρχη, τὴν βλέπει παντοῦ, εἴτε γλωσσικὴ εἴτε πραγματικὴ εἴτε φιλοσοφικὴ εἴτε αἰσθητικὴ εἶναι ἢ ἑρμηνεία, εἴτε ὄλου συγγραφῆς ἢ ποιητοῦ εἴτε ἐνός ἔργου εἴτε καὶ

ἐνός μόνου χωρίου. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς δὲν ὑπάρχουν φιλόλογοι μὲ εὐρείαν ἢ στενὴν ἀντίληψιν τῆς φιλολογίας, δὲν ὑπάρχουν φιλόλογοι περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον «συγχρονισμένοι», ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο φιλόλογοι μὲ τὴν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς ἢ ψευδοφιλόλογοι!

ριοχάς, ἢ νία triumphalis τῆς φιλολογίας εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἢ ἀπὸ τῶν κλασσικῶν ἀρχομένη καὶ εἰς αὐτοὺς πάλιν ἀπολήγουσα!

»

Πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τοὺς μεγάλους κλασσικούς καὶ κατ' ἐξοχὴν τοὺς Ἑλληνας κλασσικούς, θὰ στρέφεται πάντοτε εὐλαβῆς ἢ νοσταλγία τῆς φιλολογικῆς ψυχῆς.

Ἄν εἰς τὴν ἐρμηνείαν ἀποκορυφούμενον προσλαμβάνη τὴν τελειωσὶν τοῦ τῶν φιλολογικῶν ἔργων, εἰς τὴν σφαῖραν τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν κατευθύνονται καὶ καταλήγουν ὅλοι αἱ κεντρομόλοι δυνάμεις τοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου τῆς φιλολογίας. Ἐρμηνεία τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν—ἰδοὺ τὸ κεντρικὸν καὶ αἰώνιον πρόβλημα τῆς ἐπιστῆμης τοῦ φιλόλογου.

Εἶναι κεντρικόν. Διότι εἰς τὰ κλασσικὰ ἑλληνικά ἔργα, τὰ ὅποια ἀντέστησαν νικηφόρα εἰς τὴν κριτικὴν τῶν αἰώνων, ἐξεφράσθη καὶ ἀπετύπωθη κατὰ τρόπον ἀνυπέβλητον καλλιτεχνικῶς ὅ,τι ἀληθέστερον, εὐγενέστερον καὶ ἠθικώτερον ἐδημιούργησε τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα: ἡ μορφή τοῦ Ἄνθρώπου, ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης, τὴν ὁποίαν πρῶτοι καὶ μόνοι εἰς τὸν κόσμον ἐμόρφωσαν ἅπαξ διὰ παντός οἱ Ἕλληνες.

Ἄλλ' εἶναι καὶ αἰώνιον φιλολογικὸν πρόβλημα ἢ ἐρμηνεία τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν, διότι ἡ σύλληψις τοῦ νοήματός των καὶ ἡ ἐκτίμησις τῆς σημασίας των διὰ τὴν Ζωὴν καὶ τὸν Ἄνθρωπον δὲν εἶναι κάτι τὸ μόνιμον καὶ ἀποτετελεσμένον, λόγῳ αὐτῆς ταύτης τῆς δυναμικῆς καὶ ἐντελεχειακῆς φύσεως τῆς ἐρμηνείας, ὡς μεθόδου ἀντιμετωπίσεως τῶν πνευματικῶν φαινομένων. Μόνον τῶν φυσικῶν φαινομένων ἢ ἐπαγωγικὴ γνῶσις καταλήγει εἰς τὸν φυσικὸν νόμον, ὅστις, ἅπαξ συναχθεὶς καὶ καθορισθεὶς, ἔχει ἓνα στατικόν, μόνιμον, ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως, διαρκoὺς ἰσχύος νόημα, παραπλήσιον πρὸς τὸ αἰωνίως σταθερὸν καὶ ἀναλλοίωτον νόημα τῶν μαθηματικῶν ἀξιωματῶν καὶ θεωρημάτων. Τῶν πνευματικῶν, ὅμως, φαινομένων, ὡς εἶναι τὰ λογοτεχνικά ἔργα καὶ οἱ δημιουργοὶ των, ἢ κατανόησις καὶ ἐρμηνεία δὲν εἶναι ποτέ ὀριστικὴ καὶ ἀνεπίδεκτος ἀμφισβητήσεως. Ὑπόκειται εἰς διαρκῆ ἐπέκτασιν, ἐμβάθυνσιν, ἀναθεώρησιν, τροποποιήσιν. Διότι ἢ ἐρμηνεία δὲν κεῖται ἐκτός χρόνου καὶ τόπου, δὲν ἔχει γενικὸν καὶ καθολικὸν χαρακτήρα, δὲν εἶναι ἀπρόσωπος, ὅπως ὁ φυσικὸς νόμος. Εἶναι ἀτομικῆς φύσεως, ὡς ἐξαρτωμένη ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ ἐκάστοτε ἰδιότυπον καὶ μὴ τυπικῶς ἐπαναλαμβανόμενον πνευματικὸν φαινόμενον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ἐρμηνευτοῦ, ἢ ὁποία πάλιν ἔχει, ἐκτός τῶν ἰδιαιτέρων ἀτομικῶν γνωρισμάτων τῆς, τὸν ἱστορικὸν προσδιορισμὸν τῆς, διότι ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς, ὅσον-

ἢ ποτε πρωτότυπος ἢ ρηξικέλευθος καὶ ἂν εἶναι ὁ ἐρμηνευτής. Ἐπομένως καὶ τοῦ φιλόλογου τὸ ἐρμηνευτικὸν ἔργον ἐπάνω εἰς τοὺς Ἑλληνας κλασσικούς, ποικίλλον ἀναλόγως ἐποχῶν καὶ προσώπων, θὰ ἔχη τὴν δυναμικὴν μορφήν τῆς διαρκoὺς ἀνανεώσεως τῶν ἐρμηνευτικῶν προσπαθειῶν, τῆς αἰωνίας προσεγγίσεως πρὸς τὸ ἀληθινὸν νόημα τῶν κλασσικῶν ἔργων. Ἡ ἐρμηνεία των εἶναι διὰ τὸν φιλόλογον «πολλὴ συνουσία γιγνομένη περὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ» κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἀδιάλειπτος «ζήτησις τῆς ἀληθείας», ὅπως εἶπεν ὁ Θουκυδίδης διὰ τὴν ἱστορίαν, ἓνα αἰώνιον «μετιέναι».

Ἄλλὰ οἱ μεγάλοι Ἕλληνες κλασσικοὶ καὶ ἢ ἀπέναντί των στάσις τοῦ φιλόλογου δὲν εἶναι μόνον διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους τὸ κεντρικὸν καὶ αἰώνιον πρόβλημα τῆς ἐπιστῆμης του. Ἐχουν θεμελιώδη σημασίαν διὰ τὴν θέσιν τοῦ φιλόλογου μέσα εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους του καὶ διὰ τὴν ἐκδήλωσιν καὶ ἐκπλήρωσιν τῆς παιδευτικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς ἀποστολῆς του εἰς τὸν σύγχρονον πολιτισμόν,

Ἄν κατ' ἀρχὴν τὸ ἐρμηνευτικὸν ἔργον, ποῦ ἀσκεῖ ὁ φιλόλογος, εἴτε ὡς διδάσκαλος εἴτε ὡς συγγραφεὺς, χάριν τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων του, ἀποτελῆ μίαν παιδαγωγικὴν λειτουργίαν, ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν πνευματικὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν ἐξύψωσιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, τῆς παιδείας τὴν ιδέαν καὶ τὸ βαθύτερον νόημα «θεωρεῖ» ὁ φιλόλογος εἰς τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν. Ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ, τὴν ἀνεξάντλητον πηγὴν καὶ τὴν αἰωνίως ζωντανὴν δύνάμιν ἀνθρωπίνης μορφώσεως, ἀντλεῖ ὁ φιλόλογος τὴν ἀνθρωπιστικὴν πίστιν του καὶ ἢ ἀνθρωπιστικὴ πίστις καὶ μέριμνα τοῦ συγχρόνου φιλόλογου, ἐνῶ ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, δὲν σταματᾷ εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ μὲ τὴν αἰωνίως νέαν καὶ πλαστοουργὸν δυνάμιν τῆς εἰσχωρεῖ βαθειὰ εἰς τὴν σύγχρονον ζωὴν καὶ ὑπὸ τὴν σκοτεινὴν ἀγωνίαν τοῦ παρόντος ἀναζητεῖ τὴν αὐγὴν τοῦ μέλλοντος, ἰχνεύτρια πάντοτε τοῦ φωτός, πάντοτε τοῦ ωραίου!

Διὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν ὁ ζητητῆς τῆς φιλολογικῆς ἀληθείας μετουσιώνεται εἰς πνευματικὸν καὶ πολιτικὸν ἀναμορφωτῆν, ὁ μελετητῆς τῆς ἀρχαιότητος λόγιος εἰς ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν προφήτην, ὁ φιλόλογος εἰς ἀληθινὸν παιδευτὴν καὶ κατ' ἐξοχὴν παιδαγωγὸν τῶν ὁμοεθνῶν του. Ἡ σύγχρονος κλασσικὴ φιλολογία ἀνυψώνεται ἔτσι ἀπὸ ἐπιστῆμης εἰς ἑλληνικὴν «παιδείαν» καὶ ἀποβαίνει ἰσχυρὰ προαγωγικὴ καὶ ἀνακαινιστικὴ δυνάμις τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ.

* *

Φιλολογικὴ ἀρχαιογνωστικὴ ἔρευνα καὶ καθόλου ἀρχαιομάθεια, φιλολογικὴ ἐρμη-

νεία (μέ τήν ὁποίαν συναφής εἶναι καί ἡ κριτική τῶν κειμένων) καί Ἑλληνική Παιδεία ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς σύγχρονου φιλολογικῆς δραστηριότητος, ὅχι ὁμῶς ὡς παράλληλοι ἐκδηλώσεις του. Ἡ πρωταρχική φύσις τῆς κλασσικῆς φιλολογίας καί ἡ σύγχρονος ἀντίληψις τῆς ὡς πνευματικῆς ἐπιστήμης καθορίζουν σαφῶς τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν τοῦ φιλολογικοῦ ἔργου: ἡ πρώτη, ἡ ἀρχαιομάθεια, εἶναι ἡ προϋπόθεσις καί τὸ πλαίσιον τοῦ κυρίως φιλολογικοῦ ἔργου, ἡ ἐρμηνεία τὸ κύριον ἔργον, ἡ παιδεία τέλος εἶναι ἡ ἐθνικοκοινωνικὴ λειτουργία τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, ἡ δικαιώνουσα τὴν πρωτοποριακὴν θέσιν τῆς εἰς τὸν σύγχρονον πνευματικὸν πολιτισμὸν.

Δὲν εἶναι καί σήμερον ὀλιγώτεροι παρά ἄλλοτε οἱ κίνδυνοι τῆς ἐκτροπῆς τῆς ἐπιστήμης μας ἀπὸ τῶν κατευθύνσεων, ποῦ τῆς ὑπαγορεύουν ὁ θεμελιώδης χαρακτήρ τῆς καί ἡ νοσταλγία τῆς φιλολογικῆς ψυχῆς. Ἐνας δὲ ἐκ τῶν μεγαλυτέρων εἶναι ἡ παραμέλησις τῆς τελείας γνώσεως τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν — ὅς μὴ λησμονῆται ἡ εὐχὴ

τοῦ μεγάλου Scaliger *utinam essent bonus grammaticus* = καί ἡ χαλάρωσις τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς μέ τὰ πρωτότυπα καί τοὺς δημιουργοὺς των. Τὸν κίνδυνον τοῦτον προδίδει ἰδίως ἡ ὑπερτροφικὴ τάσις πρὸς ἐκδοσιν ἔργων περὶ τῶν κλασσικῶν ποιητῶν καί συγγραφέων καί ἡ ἔλλειψις ἐρμητευτικῶν ἐκδόσεων αὐτῶν τούτων τῶν πρωτοτύπων κλασσικῶν κειμένων κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ σύγχρονου ἐρμηνευτικοῦ ἰδεώδους. Ἄν κανεὶς κρίνῃ ἀπὸ τὰς πλατωνικὰς σπουδὰς, ἡ σύγχρονος ἀγγλικὴ φιλολογία διατρέχει ὀλιγώτερον τῆς γερμανικῆς τὸν κίνδυνον τοῦτον.

Εἶναι εὐτύχημα, ὅτι ἡ σύγχρονος νεοκλασσικὴ κατεύθυνσις καί τάσις τῆς φιλολογίας ἐπανέστρεψε τὸ φιλολογικὸν βλέμμα εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ κείμενα καί ἰδίως τὰ κλασσικά. Ἄπὸ τὴν ἐρμηνείαν τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τοῦ κλασσικοῦ κόσμου ὑπὸ τὸ φῶς τῆς πνευματοκρατικῆς ἀντιλήψεως τῆς φιλολογίας θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ νέα διαμόρφωσις τῆς φιλολογικῆς ζωῆς καί τοῦ χουμανιστικοῦ προβλήματος εἰς τὸ προσεχές μέλλον.

ΚΩΝΣΤ. Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ

ΟΡΑΤΟΡΙΟ

*Βρεγμένα ἦταν τὰ δάχτυλα
ἀπ' τὸ δάκρυο τὸ νοιπὸ . . .
καὶ ὡς ἄνοιξαν καὶ ὑψόθησαν
σὲ δέηση τὰ δυὸ χέρια,
γιομίσανε τὰ αἰθέρια
ἀπὸ γλυκὸ ἓνα πένθιμο σκοπὸ.*

*Μά, ὡς ἔμνησκεν ὀλάνοιχτη
ἡ ἀγκαλιὰ σὲ προσμονή,
τὸ οὐράνιο ἐδέχτη ἀντίδοισο
πνοὴ ἀπὸ φῶς καὶ γνώση,
πὸν ὀλοῦθε εἶλεν ἀπλώσει
ἡ θεϊκὴ τοῦ ἀπέθαντου φωνή.*

ΟΛΓΑ ΒΑΤΙΔΟΥ